

VYBRANÉ ASPEKTY APLIKACE FONDŮ EU V IBERSKÝCH ZEMÍCH

SOME ASPECTS OF THE APPLICATION OF THE EU'S FUNDS IN THE IBERIAN COUNTRIES

Jitka Haltufová

Anotace:

Tento příspěvek analyzuje výsledky aplikací strukturálních fondů v agrárním sektoru Portugalska, průběh restrukturalizace a modernizace sektoru po vstupu do ES. Negativním jevem v tomto procesu bylo to, že jen velmi malá část portugalských farem zmodernizovala své technologie, zefektivnila strukturu produkce či zvětšila velikost za účelem dosažení větší produktivity a zemědělského příjmu. Většina jich používá technologie, které neumožňují konkurovat na stále více liberalizovaném trhu. V roce 2001 se ukazatelé produktivity práce v portugalském zemědělství nacházejí pod 25% průměrné úrovně v EU.

Jaký je současný rozměr, výkon a produktivita agrárního sektoru obou zemí ukazuje komparace s ostatními členskými státy. S nimi je porovnán i stav výdajů fondu EAGGF sekce garance i orientace. Výdaje společné zemědělské politiky směřující do Španělska se v posledních letech výrazně zvyšovaly – příjmy Španělska z garanční sekce fondu EAGGF rostly (v letech 1996-2001) ročně v průměru o 11% a to v době, kdy celkové výdaje garanční sekce tohoto fondu stagnují.

Summary:

This paper deals with the analysis of the results of structural funds' application in particular in agricultural sector of Portugal. The process of restructuring and modernisation of the agricultural sector is analysed. The negative trend was that only a small group of farms improved significantly their technologies of production or their size in order to improve their productivity and income. The most part of farms are using technologies and structures which disable them to compete in a more liberalized market. In 2001 the indicators of productivity of labour in Portuguese agriculture are less than 25% of EU's average.

What the present dimension, performance and productivity of the agricultural sector of both countries are, is showed with comparison to other member states. The expenditure of both section of the EAGGF fund is compared with other member states as well. The expenditure of the CAP in Spain are being increased in recent years – the annual increase (in the period 1996-2001) of expenditure of the EAGGF -Guarentee section to Spain was 11% but at the time when the total expenditure of this section of fund are almost stagnant.

Klíčová slova:

SZP, EAGGF, strukturální politika, Španělsko, Portugalsko, produktivita

Key words:

CAP, EAGGF, structural policy, Spain, Portugal, productivity

Úvod:

Podle Evropské komise v současné době portugalské zemědělství potřebuje zrychlit a zintenzivnit strukturální změny, pokračovat v rozvoji orientace trhu na kvalitu a zlepšit

konkurenceschopnost venkovských oblastí. Paradoxně téměř stejnou diagnózou obhajovalo Portugalsko v roce 1986 nutnost zavedení specifického rozvojového zemědělského fondu (PEDAP). Následující příspěvek analyzuje výsledky strukturálních změn Portugalského zemědělství, po jeho 14-ti letém členství v ES, výsledky aplikací zemědělských strukturálních fondů halvně EAGGF-orientace.

Agrární sektory Španělska a Portugalska se začlenily do ES a převzali SZP právě v době, kdy se pokoušela o první kroky k omezení nadprodukce, v kterých se pokračovalo formou reforem SZP v průběhu 90. let. Jaký byl vztah obou zemí k výdajům SZP neboli EAGGF sekce garance je analyzováno v druhé části příspěvku spolu s komparací s ostatními členskými státy.

Cíl a metodika:

Cílem tohoto příspěvku analyzovat výsledky aplikací strukturálních fondů v agrárním sektoru Portugalska, průběh restrukturalizace a modernizace sektoru po vstupu do ES, v druhé části pak analýza vztahu obou iberských zemí ke garanční a orientační sekci EAGGF a to v komparaci s ostatními členskými státy.

Při hodnocení výsledků restrukturalizace portugalského zemědělství jsou porovnány procentní změny mezi hodnotami období "99" a "87" vyjádřených ve stálých cenách roku 1995, případně 2000. Období "99" představuje průměr hodnot dosažených v letech 1986, 1987 a 1988, období "99" průměr hodnot let 1998, 1999 a 2000. Údaje pro tyto roky byly získány z ekonomických zemědělských účtů publikovaných INE. V druhé části příspěvku je realizována komparace výsledků s ostatními členskými státy na základě % podílu na celkové hodnotě EU, a na základě poměrových ukazatelů.

Výsledky:

Přechod na společnou zemědělskou politiku byl v obou zemích postupný: Z důvodu specifčnosti **Portugalska** (pro většinu agrárních sektorů bylo velmi obtížné adaptovat se na komunitární legislativu bez předchozích úprav) bylo stanoveno pro většinu agrárních produktů (85% produkce) dvoufázové přechodné období. V prvních pěti letech - první fázi, nefungovali společné tržní řády, nýbrž národní regulace. Klasický přechodný mechanismus týkající se progresivního přiblížení cen a pomoci a aplikací základních elementů tržního řádu byl aplikován až ve druhé fázi, která také měla trvat pět let. Naopak ve **Španělsku** byl pro většinu produkce aplikován formát klasického přechodného období a dvoufázové přechodné období bylo výjimkou. To bylo stanoveno pouze pro sektor ovoce a zelenina.

Restrukturalizace zemědělství v Portugalsku:

Zavedení strukturální politiky v Portugalsku spočívalo v aplikování předvstupních fondů, v implementaci všech strukturálních fondů hned při vstupu, těžících z nejlepších podmínek ze všech členských států pro jejich aplikaci (nárokování kritéria, úroveň subvencí,...). Dále v realizaci specifického strukturálního programu pro rozvoj portugalského zemědělství, tzv. PEDAP, založeném na fondu 700mil. ECU, který měl být aplikován během 10-ti letého přechodného období. Hlavními charakteristikami portugalského zemědělství před vstupem byla nízká úroveň produktivity a výkonnosti. V roce 1986 zaměstnanost v zemědělství byla 21,8% a zemědělský produkt tvořil 9% HDP. V témž roce se zemědělské produkty podílely 15% ty na celkovém exportu zatímco na importu z 33%. Ceny většiny zemědělské produkce byli vyšší než v ES.

Poukazujíc na všechny charakteristiky (agroklimatické, strukturální technologické a institucionální) portugalského zemědělského sektoru, hlavním argumentem při vyjednávání

byla specifická portugalského zemědělství, které potřebovalo více času a zdrojů, aby mohlo konkurovat v zemědělství ES. Toho bylo částečně dosaženo již zmíněným dvoufázovým přechodným obdobím a obdržením speciálního rozvojového fondu ES (PEDAP).

Investice

Podle portugalských zemědělských ekonomických účtů reálné ceny zemědělské produkce klesly o 49% mezi roky 86 a 98. Ceny vstupů do zemědělství v tomto období poklesly, v reálných podmínkách o 52,6%. Pod tlakem klesajících cen produkce, reagují Portugalští farmáři modernizováním jejich farem a zlepšením struktur produkce. Zemědělské veřejné a soukromé investice od roku 1986 do roku 1998 dosáhly $1,137 \times 10^{12}$ Escudos. 70 % těchto investic bylo podporováno ze strukturálních fondů. Většina jich byla financována z EAGGF, sekce orientace.

Tab. č. 1: Vývoj investic v zemědělských podnicích v období "87-"93" (Escudo)

	"87"	"93"	"87-"93"	"99"	"93"-"99"	"87"-"99"
Investice (HTFK)(10^9)	151	102	-32,4%	113	11,3%	-24,8%
Investice/podnik	237638	207671	-12,6%	272716	31,3%	14,8%
Investice/RPJ	134628	141424	5,0%	212652	50,4%	58,0%

Zdroj: INE 2001, vlastní výpočty

HTFK-hrubá tvorba fixního kapitálu, RPJ-roční pracovní jednotka

Hodnota investic v zemědělských podnicích (vyjádřená ve stálých cenách roku 1995) byla v období "99" o 24,8% nižší než v období "87". Při vyjádření tohoto ukazatele na RPJ a na počtu podniků – vzrostla ve sledovaném období hodnota investic na 1 podnik o 15%, investice na RPJ pak o 58% (důsledek značného poklesu RPJ v sledovaném období).

Hlavní rozdíl mezi strukturou investic v období "87"-"99" byla změna zastoupení strojů a zařízení: – v období "87" to bylo téměř 70%, v období "99" téměř 50%. Zvýšil se podíl investic do výsadby z 17% na 33% v "99". Podle údajů IFADAP většina (74%) investic v zemědělských podnicích realizovaných s pomocí strukturálních fondů v období 1990-1998 se týkala zlepšení faremní struktury (v jehož rámci tvořily investice do strojů a zařízení 47% a do budov 23% do výsadby 10%). Z hlediska obdržitelů, investice do podniků mladých farmářů představovaly 40% podporovaných investic.

Hodnocení změny struktury na základě výsledků censu RGA99

Tab. č. 2: Výsledky zemědělského censu (RGA99)

	1989	1999	1989-1999
Počet podniků (tis.)	598,7	416,0	-30,5%
Zem.půda (ZP) (mil.ha)	4000,0	3863,1	-3,4%
RPJ celkové	975,3	531,5	-45,5%
RPJ rodinné	828,2	433,9	-47,6%

Tab. č.3: Ukazatele změny struktury

	1989	1999	1989-1999
ZP/podnik(ha)	6,7	9,3	39,0%
RPJ/podnik	1,6	1,3	-21,6%
ZP/RPJ (ha)	4,1	7,3	77,2%

Z výsledků vyjádřených v tabulce výše a dále z podrobnějších výsledků zemědělského censu lze pozorovat následující jevy: Počet zem. jednotek se mezi roky 1989-1999 snížil 31% a to hlavně vlivem snížení počtu farem do 2 ha (z 30% na 20-ti procentní podíl v celkovém počtu). Většina pracovní síly je soustředěna – ve farmách do 5 ha (70% RPJ). Ve farmách nad 50 ha je 7% RPJ. Co se týče změny skladby zemědělské půdy proběhla výrazná extenzifikace zemědělství. Plocha luk a pastvin se zvýšila o 76%, úhory mírně snížila a souhrn ploch obou dvou typů užití zemědělské půdy tvoří v r. 1999 50% zemědělské půdy.

Co se týče věkové struktury – poklesl počet pracovníků mladších 40 let o 54%, počet starších 65-ti let poklesl o 10%.

Podle poměrových ukazatelů sestavených na základě censu lze pozorovat vzrůst průměrné plochy zemědělské půdy na farmu o téměř 40%, na RPJ dokonce o 77% , pokles počtu RPJ na podnik o 22%. Přesto tyto pozitivní výsledky je však průměrná plocha zemědělské půdy na podnik pouze polovina plochy v EU, 1 RPJ obhospodařuje pouze 40% plochy než je průměr EU. 1,3 RPJ na podnik je vyšší téměř o třetinu než průměr v EU. Snížení počtu pracovníků vyjádřených v RPJ o 46% představuje snížení podílu zaměstnanosti v zemědělství z 18% v r. 1989 na 10,4% v r. 1999, což stále zůstává více jak dvojnásobek průměru EU.

Produktivita faktorů

Produktivita faktorů je měřena v Hrubé přidané hodnotě (HPH) v tržních cenách na jednotlivé faktory. Před jejím hodnocením je nutné zmínit to, že se zemědělská produkce vyjádřená ve stálých cenách snížila mezi "87"-99" pouze o 4%. Co se týče mezispotřeby, její hodnota ve stálých cenách vzrostla o 33% .

Tab. č. 4: Změna produktivity faktorů v %

	"87"-93"	"93"-99"	"87"-99"
HPH/podnik	-3,5	11,6	7,7
HPH/1ha ZP	-24,3	-2,9	-26,4
HPH/RPJ	18,9	25,6	49,3
Zem.produkce/podnik	23,5	18,2	45,9

Zdroj: A agricultura Portuguesa
HPH-hrubá přidaná hodnota v tržních cenách

Ke zvýšení produktivity podniků (o 7,7%) a výraznému zvýšení produktivity práce (49%) došlo hlavně důsledkem - výrazného poklesu RPJ a značnému poklesu zemědělských jednotek. Produktivita zemědělské půdy však výrazně poklesla (-26,4%), což bylo částečně v důsledku již zmíněné extenzifikace a částečně nárůstem použití mezispotřeby. Která tak snižovala hodnotu HPH v tržních cenách. Zvýšení hodnoty mezispotřeby se však neprojevilo ve zvýšení produkce. Produktivita mezispotřeby se ve sledovaném období snížila o 18% z 1,6 jednotek zemědělské produkce na jednotku mezispotřeby na pouhých 1,32.

Příjem ze zemědělské činnosti

Tab. č. 5: Vývoj důchodu z faktorů (DzFA) (Escudo)

	"87"	"93"	"87"-93"	"99"	"93"-99"	"87"-99"
DzFA 10 ⁹	642,3	426,3	-33,63%	478,4	12,20%	-25,53%
DzFA/RPJ	573076,8	591312,6	3,18%	896653,7	51,64%	56,46%
DzFA/podnik	1012094,6	810833,8	-19,89%	1149915,3	41,82%	13,62%

Zdroj: INE, vlastní výpočty

Příjem ze zemědělské činnosti měřený v ČPH v nákladech faktorů, neboli důchodem z faktorů vyjádřený v reálných cenách roku 2000 se v sledovaném období snížil o 25, 6%. Při vyjádření na RPJ či podnik došlo samozřejmě k zvýšení díky již zmíněným poklesům RPJ a podniků. Přesto zůstává stále velký rozdíl mezi úrovní důchodu z faktorů v EU. Co se týče výsledků portugalského zemědělství je nutné podotknout, že existují obrovské rozdíly mezi jednotlivými regiony. Výjádřeno důchodem z faktorů/RPJ – ten je 6 x vyšší v regionu Alentejo než v regionu Entrée Douro e Minho. Tento ukazatel dosahuje 12x vyšších hodnot ve velkých zemědělských podnicích než ve velmi malých.

Postavení španělského a portugalského zemědělství v EU a v rámci výdajů EAGGF

Tab. č. 6: Podíl zemí EU na výdajích EAGGF v r.2001 a porovnání těchto podílů s dalšími podílovými ukazateli

2001	%ní podíl na celk.hodnotě v EU					EAGGF-garance/ RPJ (tis.EUR)	EAGGF-garance/ HPH z.c. (%)	ČPH z.c./ RPJ (tis.EUR)	HPH z.c. RPJ (tis.EUR)	HPH z.c.. v cenách r.95 /RPJ (tis.EUR)
	RPJ	Zem. půda	KZP	EAGGF-garance	EAGGF-orientace Σ r.94-99					
Belgie	1,2	1,1	2,6	2,2	1,1	13,0	32,8	31,3	39,7	38,8
Dánsko	1,2	2,1	3,2	2,6	0,7	15,2	26,9	43,1	56,4	58,1
Německo	10,0	13,3	15,5	14,0	19,1	9,7	30,0	20,6	32,5	31,2
Řecko	9,3	2,8	4,0	6,2	8,4	4,7	29,8	14,6	15,6	15,3
Španělsko	15,4	19,9	12,4	14,7	18,6	6,7	26,2	22,2	25,4	32,8
Francie	16,5	21,7	22,6	22,0	14,4	9,3	28,7	24,2	32,3	32,9
Irsko	2,9	3,5	2,0	3,8	4,5	9,1	56,7	12,6	16,1	17,2
Itálie	20,0	12,0	15,1	12,7	15,3	4,4	18,3	17,6	24,0	
Lucembursko	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	7,0	22,5	17,9	31,2	42,1
Nizozemí	3,5	1,5	7,2	2,7	0,6	5,4	12,2	32,6	44,5	47,3
Rakousko	2,8	2,6	2,0	2,5	2,5	6,2	39,7	7,7	15,7	20,0
Portugalsko	8,7	3,0	2,1	2,1	8,4	1,7	29,5	4,3	5,7	5,5
Finsko	1,7	1,7	1,4	1,9	2,5	7,7	63,3	5,3	12,2	15,9
Švédsko	1,2	2,4	1,6	1,9	1,0	11,1	51,6	12,5	21,6	26,9
VB	5,5	12,3	8,4	10,4	2,7	13,2	43,3	21,0	30,5	33,4
EU - 15	100	100	100	100	100	7,0	27,8	18,7	25,0	26,0

Zdroj: European Commission (Directorate-General for Agriculture), Eurostat, vlastní zpracování

(RPJ roční pracovní jednotka, KZP konečná zemědělská produkce, HPH z.c. hrubá přidaná hodnota v základních cenách, ČPH z.c. čistá přidaná hodnota v základních cenách)

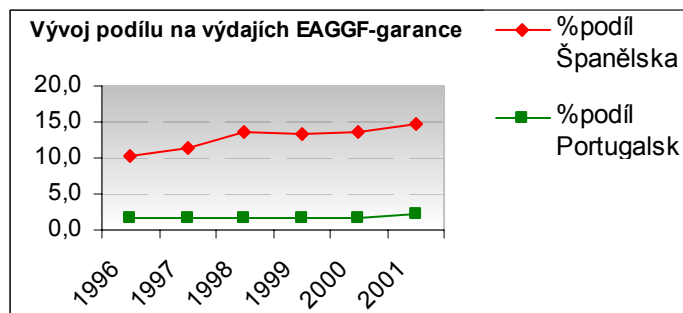
Španělsko bylo v roce 2001 co se týče absolutní hodnoty druhým největším příjemcem **garanční** sekce fondu **EAGGF** a to podílem 14,7% z celkových výdajů této sekce. **Portugalsko** je jedním z nejmenších příjemců prostředků (2,1%). Co se týče příjmů ze sekce **EAGGF – orientace**, byla vypočtena suma příjmů v období let 1994-1999, čili jedno programovací období této části fondu. Touto hodnotou (18,6% EU), je **Španělsko** opět druhým největším příjemcem z této části fondu následováno Itálií, Francií, **Portugalskem**, spolu s Řeckem (8,4%EU).

Podíl dané země na výdajích EAGGF je pro porovnatelnost srovnán s dalšími ukazateli naznačujícími rozměr zemědělství. Podíl **Španělska** na výdajích EAGGF-garance je vyšší než jeho podíl na zemědělské půdě i na počtu ročních pracovních jednotek, ale nižší než jeho podíl na konečné zemědělské produkci. **Portugalský** podíl na výdajích EAGGF-garance (2,1%) je zhruba srovnatelný s ostatními ukazateli – jeho podílem na zemědělské půdě, a shodný s podílem na KZP. Tyto ukazatele jsou však mnohem nižší než jeho podíl na zaměstnanosti (RPJ) 8,7%, což svědčí o velmi nízké **produktivitě práce**, jak ukáží i další ukazatele.

Při vztažení výdajů EAGGF-garance k RPJ a HPH v z.c. z výsledků plyne, že nejvíce prostředků na pracovníka dostává Dánsko následováno Velkou Británií, Belgií a Švédskem. **Španělsko** svými 6700 EUR na pracovníka je mírně pod průměrem EU a nachází se až na 10. místě. **Portugalsko** dostává na 1 pracovníka pouze 1700 EUR což představuje nejnižší hodnotu ze všech členských států. Podle příjmů z EAGGF-garance na HPH v n.f., vychází jako největší příjemce Finsko, následováno Irskem a Švédskem. V případě **Španělska** tvoří příjem z EAGGF-garance 26% HPH v n.f., (čtvrtý nejnižší podíl), u **Portugalska** představuje tento 29,5% HPH v n.f. (6. nejnižší podíl)

Produktivita práce, měřená ukazatelem HPH v z.c. na roční pracovní jednotku (RPJ) nebo HPH v cenách roku 1995 na RPJ dosahuje **Portugalsko** nejnižší hodnoty a to necelých 6000 EUR v roce 2001. Naopak **Španělsko** vykazuje produktivitu práce podle ukazatele HPH z.c./RPJ 25 400 EUR, (čímž se řadí na 8. místo nejvyšší produktivity).

Výdaje EAGGF-garance v letech 1996-2001

Zdroj: European Commission, Directorate-General for Agriculture, vlastní zpracování

Španělsku se v posledních 6 letech daří získávat stále více prostředků z fondu EAGGF-garance a to za situace kdy celkové výdaje EAGGF-garance stagnují. Podíl Španělska na celkových výdajích EAGGF-garance se ve sledovaném období zvýšil to z 10,3% v r. 1996 na 14,7% v r. 2001. Tento jev je určitě výrazným úspěchem Španělska a jeho zemědělců – někdy však souvisí s pěstováním určitých plodin jen kvůli podporám vypláceným na ně. Příjmy Portugalska z EAGGF-garance jsou více méně stabilní, výrazné navýšení nastalo v roce 2001.

Diskuse:

Obě země tedy dostávají více méně adekvátní podíl EAGGF-garance vzhledem k ukazatelům rozměru zemědělské výroby. Výrazně nejnižší příjem Portugalska z EAGGF-garance na 1 ročního pracovníka souvisí s neúměrně vysokým počtem pracovníků v zemědělství vzhledem k rozměru zemědělské produkce, s nízkou produktivitou práce. To, že v obou zemích příjmy z EAGGF-garance tvoří podstatnou část hodnoty HPH v z.c., je do budoucna pozitivní jev, protože zemědělství těchto států není tolik závislé na podporách SZP.

Španělské a Portugalské zemědělství není tolik závislé na příjmech z EAGGF-garance jako většina ostatních členských států (měreno podílem výdajů EAGGF-garance na HDP zemědělství se Španělsko nachází na 4. místě od konce a Portugalsko na 6. místě od konce pořadí zemí podle největšího podílu EAGGF-garance na HDP zemědělství).

Co se týče vývoje výdajů EAGGF-garance v letech 1996 – 2001, lze považovat za výrazný úspěch španělských zemědělců to, že se jejich příjmy z tohoto fondu neustále zvyšovaly a to v době, kdy celkové výdaje EAGGF-garance stagnují.

Závěr:

Výsledky restrukturalizace Portugalského zemědělství ukazují, že v průběhu sledovaných 14-ti let došlo k určitému zefektivnění struktury portugalského zemědělství. To však nebylo dostačující k tomu, aby se Portugalsko přiblížilo průměru EU - Průměrná plocha zemědělské půdy na podnik je pouze polovina plochy v EU, 1 RPJ obhospodařuje pouze 40% plochy než je průměr EU. 1,3 RPJ na podnik je vyšší téměř o třetinu než průměr v EU. Snížení počtu pracovníků vyjádřených v RPJ o 46% představuje snížení podílu zaměstnanosti v zemědělství z 18% v r. 1989 na 10,4% v r. 1999, což stále zůstává více jak dvojnásobek průměru EU.

Pozitivní změny v ukazatelích produktivity vztažené na 1 pracovníka či podnik byly způsobeny hlavně v důsledku nevyhnutelné redukce přezaměstnanosti v zemědělství a v určitém (né příliš výrazném) úbytku hlavně nejmenších a nejméně efektivních farem. Produktivita zemědělské půdy se výrazně snížila nejen v důsledku podstatného zextenzivnění produkce, ale také vlivem zvýšení použití mezispotřeby, jejíž produktivita v sledovaném období navíc poklesla! Ukazatelé produktivity práce vyjádřené v druhé části příspěvku spolu v komparaci s výsledky ostatních členských států dokazují, že produktivita práce v Portugalsku je méně jak 25% průměru EU.

Literatura:

AVILLEZ, Francisco. A agricultura Portuguesa: Evolucao Recente e Situacao Actual. Lisboa, 2002

CAPMEDIT (The CAP Reform and the Development of Mediterranean Agriculture) Final Report of Contract FAIR-CT-96-1579, 2000.

BURRELL, Alison, OSKAM, Arie.(Group of contributors). Agricultural Policy and Enlargment of the European Union. Wageningen Pers: Wageningen, 2000. ISBN 9074134882.

RIBEIRO, Isabel. Rendimento, competitividade, eficiencia economica e produtividade agrícolas. Análise da sua evolucao em Portugal apos a nossa adesao as Comunidades Europeias (1986-2000). Lisboa, 2002.

<http://www.ine.pt>

<http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista>

Kontaktní adresa:

Ing. Jitka Haltufová, Katedra zemědělské ekonomiky, ČZU

E-mail: Haltufova@pef.czu.cz Tel.:224383250